

Komisija za slovenski jezik v javnosti pri SAZU

2. izjava, Ljubljana, 17. junija 2018

MOČ JEZIKA IN JEZIK MOČI: O RABI ŽENSKIH JEZIKOVNIH OBLIK

Ne more biti nobenega dvoma, da je treba storiti vse, kar je v naših močeh, da po dolgem obdobju patriarhalnega zatiranja žensk tudi s spoštljivo rabo jezika prispevamo k uveljavitvi enakopravnosti spolov. Nesprejemljivo in sramotno je, če so v pravnih dokumentih ženske upoštevane le kot fusnota pod črto, da uporabljeni moški spol velja tudi zanje. Sklep senatov Fakultete za socialno delo, Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani je torej utemeljen s pravim motivom in smotrom, izbrana rešitev pa je napačna.

Ta sklep s tipičnim slovenskim zamudništvom in na pretirano mehaničen način sledi intencam drugega vala feminizma iz sedemdesetih let. Že Simone de Beauvoir je izpostavila kritiki identifikacijo dveh pomenov besede *homme* v francoščini – *človek* in *moški*, še posebej v pravno ključni formulaciji *les droits de l'homme*, kar prevajamo kot *človekove pravice*, kar pa je v kontekstu francoskega jezika nujno imelo nadih večvrednosti pravic moških. Polemika o pravicah žensk in moških na Francoskem ni bila zgolj »črkarska pravda«, ampak za ženske skrajno nevaren boj, ki se je bil predvsem okoli pravice do splava; velikanskemu osebemu pogumu vrhunskih francoskih intelektualk in umetnic na čelu z dvema Simonama, de Beauvoir in Veil, gre zgodovinska zasluga za padec izjemno strogega francoskega zakona o kazenskem preganjanju splava.

V kontekstu polemik, ki jih je sklep o izključni rabi ženskih oblik v pravilnikih treh fakultet zanetil na Slovenskem, je še posebej zanimiva teorija lingvistke in radikalne feministke Monique Wittig, ki je trdila, da obstaja en sam jezikovni spol – ženski, češ da moški jezikovni spol vključuje in označuje vse in je torej abstrakten. Prav Monique Wittig je promovirala ženske variante besed, ki dotlej niso bile v rabi, npr. iz moške besede *écrivain* (*pisatelj*) po običajnih pravilih francoske slovnice izpeljano žensko različico *écrivaine* (*pisateljica*). Ta beseda se je sicer prijela, vendar se je drži določen slabšalni prizvok. Podobno zaznamovana je nizozemska beseda *schrijfster* (*pisateljica*) v primerjavi z moško obliko *schrijver*. Zato v obeh jezikih pisateljice rajši uporabljajo nevtralne izraze, pogosto

auteur (avtor), ki ga kljub moški francoski obliki avtorice v teh dveh jezikih ne doživljajo diskriminatorno. Pač pa francoščina enakovredno uporablja izraza *poète* in *poétesse*, podobno pa se obnašata nizozemski besedi *dichter* in *dichteres* ...

Kar zadeva možnosti besednega izražanja ženskega spola, je slovenščina neprimerno bogatejša kot francoščina in nizozemščina ter večina drugih jezikov. Tudi v živi rabi ne čutimo vrednostne razlike med *pisateljem* in *pisateljico*, *pesnikom* in *pesnico*, v slovenščini premoremo celo *avtorico*, ki je *avtorju* jezikovno enakovredna. Slovensko jezikoslovje je opravilo hvalevredno delo pri ženski nomenklaturi poklicev. Zakaj torej ne izkoristimo te primerjalne prednosti slovenščine in uveljavimo posebno imenovanje za vsak spol posebej? Postopek s podčrtaji je naporen in zamuden, a je korak v pravo smer. V javni rabi jezika se čedalje bolj uveljavlja vzporedno navajanje ženskih in moških oblik. **Naloga tega zgodovinskega trenutka je čim intenzivnejše aktiviranje izredno bogatega potenciala slovenskega jezika, nadvse primerne za izražanje ženskih oblik.** Od kod torej nenadna potreba dokazovanja enakopravnosti z vsiljevanjem izključne rabe besednih končnic, kjer en sam spol znova označuje celoto človeške vrste? Jezikovni dekret senatov treh fakultet o ženskih oblikah v tem smislu perpetuira patriarhalno logiko, in sicer tako, da jo zgolj obrne na glavo. Gre za logiko moči. In prav vprašanje moči pri dosedanjem razpravljanju o tem problemu ni bilo ustrezno reflektirano.

Naj bo piscu te izjave dovoljeno razgrniti lastne izkušnje. Sam večkrat uporabljam ženske oblike, tako pri predavanjih in seminarjih kot pri svojih literarnih nastopih, ki jih rad začnem s stavkom: »*Jaz sem tri tisoč let stara pesnica.*« Po uvodni osuplosti in smehu ta potujitveni učinek omogoči avditoriju zavedanje o pogojnosti družbenih vlog. V svoji poeziji kar pogosto pišem v prvi osebi ženske ednine, npr. v epu *Vrata nepovrata* (1. knjiga: *Zemljevidi domotožja*, spev *Rodovnik*):

(...) *bil sem ženska, ki ni mogla*

bežati zaradi otroka, ki sem ga nosila,
otroka, ki sem ga zgubila, ko me je cokla

vojaka zadela v trebuh, jaz sem skrila
dojenčka, ki mu je umrla mati, protestantka,
jaz sem ga redila, jaz sem ga krstila

z imenom, namenjenem mrtvemu sinu, čakam,
že tisočletja čakam, da se strašne tolpe
umaknejo in da se ni treba bati koraka,

ki gluho odzvanja sredi mraka (...)

Kot pesnik in kot moški sem se veliko naučil iz ženske rabe jezika. Uveljavljam torej pravico, da pri pisanju in nastopih spremenim svojo jezikovno spolno vlogo – nimam pa nikakršne pravice, da bi to vsiljeval drugim, da bi ženske naslavljal z moškimi oblikami in moške z ženskimi oblikami. To še posebej velja za naslavljanje študentk in študentov. Kot profesor, ki imam večjo moč od njih, nimam pravice, da bi študente naslavljal s kolegicami in študentke s kolegi. Tako naslavljanje bi med drugim sprožilo tudi skrajno neokusne in nesprejemljive seksualne konotacije. Prav neupoštevanje vseh vidikov ključnega momenta moči je moj najhujši očitek dekretu o izključni rabi ženskih oblik.

Pobudnice in pobudniki dekreta na podobne očitke ponavadi odgovarjajo, da izključna raba ženskega spola velja le za osnovni fakultetni pravilnik in ni namenjena konkretni jezikovni rabi, pri tem pa vede ali nevede zamolčujejo nevarnost, da prav pretirano splošen, nedorečen značaj novih jezikovnih pravil omogoča različne interpretacije in birokratske implementacije. Diskreditiranje kritičnih stališč s »*sovražnim govorom*« ne prispeva h kulturi dialoga, strpnosti in enakopravnosti vseh in vsakogar, kar je razglašen smoter tega jezikovnega ukrepa. Ni bolj eksplozivne snovi na svetu, kot je jezik.

Jezik ne prenese revolucionarnih dekretov. Jezik je starodavna in mogočna reka, ki se nenehno prenavlja. Vse in vsi ga uporabljamo, a ne pripada nikomur. Nismo gospodarice in gospodarji jezika: jezik vlada nam. Jezik zahteva igrivo spoštljivost in ljubezen. Z naporom, potrpežljivostjo in mojstrenjem je jezik mogoče kultivirati v smer določene občutljivosti. Ni pa jezika mogoče v celoti regulirati, še najmanj z aktivističnimi gesli. V primeru radikalnega reguliranja zgodovinskih meandrov se jezik dejansko obnaša kot reka: poplavi. Ne igravimo se neodgovorno z jezikom, da se ne bi jezik poigral z nami in nas pustil neme in zgrožene pred nerazumljivim, neizrekljivim, neobvladljivim obličjem sveta.

izr. član prof. dr. Boris A. Novak,

predsednik Komisije za slovenski jezik v javnosti pri SAZU

Izjavo podpirajo naslednji člani in članica Komisije za slovenski jezik v javnosti pri SAZU: doc. dr. Nataša Gliha Komac, izr. član prof. dr. Marko Jesenšek, akad. prof. dr. Milček Komelj, akad. prof. dr. Marjan Kordaš, prof. dr. Dean Komel in izr. član prof. dr. Marko Snoj (podpredsednik).

Z izjavo se ne strinjata prof. dr. Monika Kalin-Golob in akad. prof. dr. Jože Mencinger.

Preostala člana, akad. prof. dr. Ivan Bratko in akad. prof. dr. Matija Gogala, sta se glasovanja vzdržala.